

Tradiționalismul

Aci sosi pe vremuri

Ion Pillat

Tradiționalismul interbelic se manifestă, în principal, pe linia spiritualist-ortodoxistă imprimată de revista *Gândirea*, apărută la Cluj în 1921, și de cele două articole-program: „*Revolta fondului nostru nelatin*” de L. Blaga și „*Sensul tradiției*” de Nechifor Crainic, principalul ideolog al curentului. Manifestat în aceeași perioadă cu modernismul lovinescian, tradiționalismul are ca principală trăsătură promovarea specificului național, a trăsăturilor etnice care individualizează poporul român, dar și ideea unității factorului etnic și a celui religios. Scriitorii gândiriști surprind particularitățile sufletului românesc prin valorificarea miturilor autohtone, a credințelor străvechi și revalorizează elementarul, teluricul, filonul existenței rurale. Prin abordarea unor teme specifice literaturii tradiționaliste, precum evocarea trecutului, a universului rural, timpul ciclic, ei evită idealizarea excesivă a spațiului existențial rustic, dezvoltând o poetică a melancoliei și a nostalgiei, într-un registru stilistic original și profund personalizat. Așadar, rafinarea expresiei, propensiunea spre estetism, nuanțarea sensibilității relevă deschiderea unor scriitori gândiriști spre modernism. În creația lui Ion Pillat se observă coexistența elementelor tradiționaliste cu cele expresioniste, simboliste și neoclasice.

Poet tradiționalist, Ion Pillat se înscrie pe linia acestei orientări cultural-literare, exprimându-și opțiunea pentru recuperarea tradiției și preferința pentru toposul rural în volumul „*Mărturisiri*” (1942): „Toată poezia mea poate fi redusă (...) la viziunea pământului care rămâne același, la presimțirea timpului care fuge mereu. Fuga timpului (...) e trăită sub semnul tradiției, deci ca o dimensiune sufletească generală, reprezentativă pentru o întreagă comunitate umană.” Încă de la apariția volumului „*Pe Argeș în sus*”, în 1923, s-a remarcat „ivirea filonului autohton” în lirica lui I. Pillat și fixarea ei în cadrul liricii tradiționaliste (T. Vianu, Ș. Cioculescu), acesta devenind „unul dintre momentele lirice fundamentale de după război”, potrivit criticului G. Călinescu. Lirica sa, centrată pe evocarea trecutului și a copilăriei pierdute, este dominată de „sentimentul horațian al scurgerii vremii” (V. Streinu), privită cu „o împăcare înfiorată” (E. Lovinescu), în acord cu atmosfera de patriarhalitate a întregului. Totuși, toposul rural nu este idilizat, ci privit cu nostalgie, cu o vagă urmă de melancolie, întrucât reprezintă singura posibilitate de recuperare, prin timp, a unei tradiții.

Capodopera volumului „*Pe Argeș în sus*” este poezia „*Aci sosi pe vremuri*”, despre care G. Călinescu spunea că este „grațioasă, mișcătoare și indivizibilă paralelă între două veacuri, înscenare care încântă ochii și, în același timp, simbolizare a uniformității în devenire”. De altfel, și N. Manolescu afirma că lirica lui I. Pillat este „o poezie de rafinament și de artificiu, construită în sensul superior”, noutatea fiind una exterioară, nu de substanță, iar opera „*Aci sosi pe vremuri*” este „plină de subtilități muzicale”, ce-i conferă o sonoritate discretă poeziei, dată și de ritmica studiată a versurilor. Compozițional, textul este alcătuit din 19 distihuri și un vers final, liber, cu rol de leitmotiv, muzicalitatea poeziei, dată de rima împerecheată, măsura de 13-14

silabe și ritmul iambic, precum și de alternanța numelor cu sonorități vechi sau moderne, susținând tonalitatea meditativ-elegiacă a acesteia.

Poezia aparține tradiționalismului prin tematică, modul de construcție a textului, particularitățile limbajului și registrul stilistic utilizat. Universul rural își subsumează tema iubirii și a timpului ciclic, care sunt surprinse într-o construcție simetrică, de factură clasică. Cele două planuri temporale, al trecutului, recuperat prin amintire, și cel al prezentului eului liric, sunt redade succesiv, ceea ce accentuează ideea de ciclitate a vieții și a iubirii. Critica literară a pus în evidență această subtilă construcție a discursului poetic, N. Manolescu spunând că „are mișcarea unei clepsidre: timpul bunicilor s-a scurs în timpul nepoților, care iau totul de la capăt în forme imperceptibil modificate”. De asemenea, criticul V. Fanache interpretează poezia ca „un model de abordare a fețelor timpului, imaginate în vârstele omului, în ritmul anotimpurilor și în devenirea ireversibilă,” subliniind încă o dată influența poetului latin, Horațiu, de unde este preluat motivul curgerii implacabile a timpului („Eheu! Fugaces (...) labuntur anni!”- Odă către Postumus).

Două registre stilistice particularizează discursul poetic, într-o îmbinare armonioasă și originală: lirismul obiectiv, în prezentarea celor două povești de dragoste, cu elemente de narativitate, dar cu o mare încărcătură simbolică, sau în meditația cu caracter general-uman, și lirismul subiectiv, cu prezența eului liric și comunicarea directă a trăirilor și a sentimentelor la persoana I singular („meu”, „eram”, „am spus”). Chiar dacă iubirea evocată aparține planului trăirii subiective, în poezia „Aci sosi pe vremuri” este ridicată la gradul de generalitate și obiectivată prin repetabilitate.

Universul rural, ales ca topos al concretizării iubirii, este particularizat prin motive literare specifice liricii tradiționaliste: „câmpia”, „codrul”, „lanul de seară”, „clopotul”, „turnul vechi”, iar centrul acestui spațiu arhaic este „casa cu pridvor”, simbol al protecției și al vetrei strămoșești, care este atinsă de semnele trecerii timpului (pânza de păianjen). Povestea de dragoste se desfășoară sub semnul ocrotitor al nopții și al lunii, motive romantice revalorizate în cheie tradiționalistă, iar plopii ce străjuiesc drumul se asociază temei trecerii timpului, sugerând melancolia, așteptarea. Așadar, poezia „Aci sosi pe vremuri” reprezintă o meditație nostalgică pe tema trecerii ireversibile a timpului asociată cu repetabilitatea destinului uman, după cum afirmase și Tudor Vianu („sufletul oamenilor și drumul lor în viață rămân aceleași”) referindu-se la cele două povești de dragoste.

Titlul, element paratextual cu rol anticipativ, este alcătuit dintr-o sintagmă originală care fixează cadrul spațio-temporal al iubirii ce va fi evocată. Prin alăturarea adverbului de loc, cu forma arhaică, „aci”, și a locuțiunii adverbiale de timp „pe vremuri”, legate prin verbul la perfect simplu cu caracter evocativ „sosi”, ce situează evenimentele într-un trecut recent, poetul creează o viziune inedită asupra spațiului amintirii, care capătă o aură mitică. Cei doi termeni au valoare semantică diferită, evidențiată în prima secvență a textului în care este reluată ideea din titlu. În timp ce termenul spațial „aci” își păstrează o semnificație referențială aproape stabilă („casa amintirii”), cel temporal se dedublează, manifestându-se în următoarele ipostaze: „Aci sosi pe

vremuri”, „Și vii acuma tu”, subliniind caracterul ciclic al existenței umane, care se bazează pe experiențe repetabile, reluate și re trăite de fiecare generație în parte.

Discursul liric este organizat pe trei secvențe simetrice, care configurează imaginea iubirii de odinioară și a celei din prezent, legătura dintre cele două momente temporale fiind realizată prin meditația pe tema trecerii timpului și a uniformizării destinului uman. Relațiile de simetrie sunt prezente și la nivelul motivelor cu valoare simbolică și al imaginilor artistice, care se înscriu în același registru de semnificații (casa, drumul, lanul de seară), accentuând ideea că universul rural în care se desfășoară cele două povești de dragoste este un topos privilegiat ce asigură cuplurilor o atmosferă intimă și nostalgică. În construirea mesajului, poezia mizează și pe elementele de opoziție a planurilor (atunci – acum) sau de recurență, cum este, spre exemplu, motivul poetic ambivalent al clopotului (însoțind două momente esențiale ale existenței umane – nunta și moartea), simbol al infinitei treceri, și leitmotivul din versul final.

Incipitul poeziei (primele două distihuri) fixează, printr-o metaforă sugestivă, „casa amintirii”, spațiul rememorării nostalgice a trecutului, care dobândește semnificația unui topos sacru „unde dintotdeauna, de pe vremuri, ca și acum, sosesc cuplurile de îndrăgostiți pentru a da curs recunoscutei inițieri în misterul nunții ” (V. Fanache). Imaginarul poetic conturează o casă tradițională „cu-obloane și pridvor”, aflată în părăsire, locuința strămoșilor rămânând parcă încremenită în timp („Păianjeni zăbreliră și poartă, și zăvor”). Semnele trecerii timpului sunt studiate cu minuțiozitate, perspectiva descriptivă fiind una panoramică, dinspre exterior (poarta) spre interior (zăvorul, hornul), ceea ce face trimitere la ideea de conservare și de protejare a zestrei spirituale strămoșești. Senzația de nemișcare este accentuată și de imaginea plopilor care se pierd în zare, atinși însă de urmele trecerii timpului, natura fiind solidară cu ființa umană („În drumul lor spre zare îmbătrâniră plopilor”), spre deosebire de poezia romantică, unde elementele acesteia sunt eterne, în opoziție cu efemeritatea condiției umane. Timpul trecut primește o aură legendară prin referire la lupta haiducilor pentru dreptate („De când luptară-n codru și poteri și haiduc.”), fiind un timp mitic.

Planul evocării iubirii bunicilor se deschide cu o secvență narativă ce reia titlul poeziei și prezintă imaginea din tinerețe a bunicii cu nume mitologic, Calyopi, muza poeziei epice și a elocinței în cultura greacă („Aci sosi pe vremuri bunica-mi Calyopi,”). Scenariul poveștii de iubire este construit în manieră romantică, întâlnirea îndrăgostiților de odinioară având loc într-un decor și o atmosferă tipică, sugerată prin motivul nopții, al lacului și al lunii. Ei își trăiesc momentul de extaz prin împărtășirea de impresii și emoții livești, bunicul recitându-i iubitei poezii romantice („Le Lac” de Lamartine și „Zburătorul” de Heliade-Rădulescu), indicând preferințele literare ale acelor vremuri. Portretul fetei este conturat prin câteva detalii care subliniază emoția, farmecul și gingășia ei („Ea-l asculta tăcută, cu ochi de peruzea”), dar și unicitatea clipei împlinirii erotice („Și totul ce romantic, ca-n basme se urzea.”). Idila Ior este întreruptă de sunetul clopotului, simbol ambivalent ce marchează sfârșitul unei etape și „începutul alteia ((...) un clopot a sunat / De nuntă sau de moarte ...”), semn că viața înaintează netulburată de experiențele existențiale ale omului. Chiar dacă și-au imaginat că iubirea lor e veșnică, îndrăgostiții sunt și ei afectați de trecerea implacabilă a timpului („De mult e mort

bunicul, bunica e bătrână...”). În plan stilistic, ideea nostalgiei curgerii timpului și a eternității sentimentelor de iubire evidențiată prin înlocuirea imperfectului „ședeau”, timp al continuității și duratei, cu perfectul compus „a sunat”, subliniind caracterul ireversibil al evenimentelor, marcat și prin punctele de suspensie, adverbul „departe” și imaginea auditivă a bătăilor clopotului.

Secvența poetică mediană, alcătuită din două distihuri, debutează cu o exclamație retorică: „Ce straniu lucru: vremea!”, care schimbă registrul afectiv și introduce tema timpului ca obiect al meditației lirice, realizată prin verbe la prezent („te vezi”, „te recunoști”, „nu poți”) care-i conferă un mare grad de generalitate. Cele două imagini puse în paralel, „portretele” care păstrează realitatea din trecut, și „fața” din prezent, între care se așază bariera timpului, accentuează regretul și amintirea („Căci trupul tău te uită, dar tu nu-l poți uita...”), singurele semne ale unei realități de mult apuse.

În a treia parte este reluată simetric experiența trecutului, nepoții repetând, ca într-un ritual, gesturile bunicilor peste timp, într-o poveste de iubire trăită de alți protagoniști. Trecerea la planul prezentului se realizează prin intermediul unei comparații („Ca ieri sosi bunica... și vii acuma tu”) iar ideea repetabilității este exprimată printr-o serie de imagini și motive care conturează decorul (drumul, lanul de secară), mișcările și gesturile iubitei. În portretul acesteia se reține doar detaliul spiritualizat, sugerat prin metafora „ochi de ametist”, iar schimbarea gustului estetic („Și ți-am părut romantic sau poate simbolist”), prin îmbinarea elementelor romantice cu cele simboliste, reflectă o nouă sensibilitate poetică, ce poartă pecetea timpului. Sunetul clopotului însotește din nou momentul întâlnirii îndrăgostiților și sugerează repetabilitatea existenței umane. Versul final, cu rol de leitmotiv, accentuează trecerea ireversibilă a timpului, bătaia clopotului răsunând ca un glas al eternului și al destinului, încheind încă un ciclu existențial.

Ideile poetice sunt susținute în plan stilistic prin utilizarea metaforelor, a epitetelor și a comparației, dar și prin paralelismul trecut-prezent, un rol important avându-l timpurile verbale. Sugestia poetică se concretizează mai ales la nivel lexical, prin termeni din câmpul semantic al naturii care configurează cadrul rural, dar și prin cuvinte cu tentă arhaică și regională folosiți în evocarea trecutului.

Ion Pillat este un poet tradiționalist care își asumă principiile acestei orientări culturale, pe care le valorifică într-o manieră originală. Astfel, poezia sa devine o formă de manifestare a unui stil personal, care nu presupune simpla preluare de modele, ci rafinarea lor prin prisma propriei sensibilități. Așadar, evocarea nostalgică a trecutului și tema timpului sunt privite într-o viziune inedită, iar tema iubirii capătă o dimensiune culturală, rafinată prin prisma raportării la elementul livresc.

„Aci sosi pe vremuri” de I. Pillat aparține literaturii tradiționaliste prin compoziția de factură clasică, prin abordarea unor tematici specifice curentului literar, prezentate însă într-o viziune originală prin raportare la tradiție și la valorile acesteia, prin particularitățile versificației și registrele stilistice utilizate.